

de les relacions humanes que acaben determinant i afectant especialment els més dèbils (nens, dones i fins i tot animals) i la importància i la transcendència dels costums en la vida quotidiana sobre la fatalitat dels protagonistes.

Les coincidències en aquest tractament són moltes entre els reconeguts escriptors de Catalunya, com ara la Català, Vayreda o Josep Pou i Pagès (tot i que Jordi Friginals trenca amb el fatalisme de la tradició que li tocava seguir), per dir-ne alguns i molts altres de fora com poden ser Giovanni Verga a Sicília o la mateixa sarda Grazia Deledda que a partir de l'entorn que coneixen –car en formen part directament o de manera indirecta–, relaten històries que arremeten contra un imaginari rural que en aquells temps s'havia estipulat com un cau de valors que fins i tot es consideraven inherents a l'essència nacional. Víctor Català, després de les suspicacions que va despertar el fet que una dona –i més una dona de classe terratinent acomodada–, escrivís obres com la *Infanticida* o els *Drames rurals*, clarament va moderar el to perquè, en definitiva, el que ella narrava atemptava contra allò que l'elit dominant catalanista havia mitificat. El món rural s'havia de preservar perquè (i això al meu entendre és molt important) la terra, per a molts d'aquells burgesos que acabaven fent-se forts a la ciutat, els suposava un valor refugi al qual no volien ni podien renunciar. I és que la Renaixença (aquí i arreu) va parametrizsar de manera ideal la natura identificant-ne els valors de la nació i en canvi aquests escriptors en van fer un retrat demolidor mentre en trinxaven el que se suposava que era el més emblemàtic dels romanticismes i que tenia fins i tot tractament de valors fundacionals.

Finalment voldria també reflexionar com de manera periòdica les temàtiques rurals i les ambientades en espais en els quals les forces de la natura i els paisatges són, en bona part, els protagonistes passen a formar part d'una tendència literària que fa que crítics i lectors ens preguntem els perquè. El retorn literari als espais allunyats dels ambients urbans, en moltes ocasions, resulta motiu d'anàlisi de manera desigual a l'atenció que es presta als relats que estan ambientats en espais urbans i que podríem assegurar, sense por a equivocar-nos, que són la gran majoria. Potser perquè formo part intel·lectualment de l'època que visc i això fa que em

resulti més fàcil interpretar el passat que el present, diria que en els darrers temps han ressorgit les escriptores i escriptors que, de manera recurrent, tornen a escriure i a reescriure el món rural. Diria també que –salvant les excepcions– la literatura ambientada de nou a la natura té unes connotacions diferents de les que he detallat al principi de l'escrit donat que moltes d'aquestes darreres són obres que es prenen el camp com a marc de reflexió i no com a entorn de felicitat (també molt concorregut segons les èpoques) i/o de tragèdia. Als espais poc poblats i rurals poden passar, o no, històries fatals i/o bucòliques. Els espais poc poblats i rurals, però, sempre constitueixen un marc mental que pesa i condiciona tant els que en són fills com els que s'hi volen empeltar i, en aquest sentit, llibres com *Tierra de mujeres* de Maria Sánchez o *La lluvia amarilla* de Julio Llamazares, o *Primavera, estiu, etc.* de Marta Rojals són, al meu entendre, un clar exemple de com pensar i repensar aquest món sense fer-ne ni plantejaments bucòlics ni dramàtics i explicar-lo sense tragèdies ni tampoc caient en la nostàlgia ni, per descomptat, en l'enlluernament propi dels grups, com ara el dels neorurals dels anys 1980, que han buscat la bondat entre els pobladors dels llocs recòndits i apartats. Jo diria que en aquests moments, i ho hem vist repetidament en els darrers mesos de pandèmia, molts de nosaltres hem buscat refugiarnos novament en aquests paratges exteriors a les urbs. I, de manera un tant visionària, la producció literària s'ha avançat a la realitat i ha tornat a girar els ulls cap al camp i cap a la natura per revisar la seua història, la dels seus drames i la de les seues alegries i sobretot per repensar els modes de vida i com aquests ens pesen al conjunt d'una societat com la nostra que està clarament esgotada per un model que, amb el miratge del progrés industrial i capitalista, sembla haver entrat, en molts aspectes, en clar col·lapse.

Sigui com sigui pagesos i ramaders, boscos i balnes, plantacions i pantans, rius i gorgs tornen a estar presents en les nostres lletres ja no perquè el que passa al camp sigui més dramàtic o maco que el que passa a la ciutat. Aquests protagonistes ho estan perquè, i d'això n'estic segura, la societat busca valors refugi i la terra, ens agradi o no, sempre ho ha estat. Els postdramas, si de cas, ja vindran després. ■

Viaducte a prop de Castejón de Armas (Saragossa).

Quatre taüts negres i un de blanc

Pep Coll a la recerca del bon salvatge

ANNA SÀEZ

PERIODISTA I ESCRITORA

Ja em perdonareu la llicència del títol, però és que a casa meua s'hi va cometre un assassinat múltiple. Tres morts. Una parella jove i el seu fill, que encara no havia fet els dos anys. La serial killer condemnada per aquests fets ja havia matat, poc abans, l'home i la sogra. Cinc morts. És evident que Jean-Jaques Rousseau no era de poble. A les societats rurals les enemistats s'heretaven amb les terres. Rancúnia a l'ADN. I un dia de follia, aquella gent de poques paraules i molts renecs petava com una bombolla de sabó. Utilitzo el passat perquè encara que quedin pobles petits, ja no existeixen les societats rurals. Un drama que

no havia previst Víctor Català. A *Dos taüts negres i dos de blancs* (Proa, 2013), Pep Coll es va endinsar en la foscor de la crònica negra. El seu crim era gairebé contemporani del meu. Alguna de les cançons macabres que va inspirar l'enverinadora deuria remuntar el riu fins al Pallars. Qui sap si alguna de les futures víctimes o els seus botxins es van esgarriar amb aquella història negra com el carbó de les mines. El juliol de 1936 un jurat popular la va declarar culpable. A ella i a la seua mare, que n'hauria estat còmplice. Dolors Coit Vallès, *la Xatola*, va tenir la història a favor i els seus dies de presidiària van durar tan poc com la República. Potser

és per això que el seu rastre de sang encara és visible, perquè el monstre va campar lliure.

A *L'any que va caure la roca* (Proa, 2020) Pep Coll escriu un altre tipus de drama rural. Potser no resulta tan llamener de vendre com una història real, però una (bona) novel·la és una suma de mentides que conformen una veritat. I en les prop de 600 pàgines d'aquest llibre l'autor de *Pessonada* escriu (reescriu) la història dels Pirineus dels darrers quaranta anys. No és la mirada idíl·lica dels que hi anem de vacances o hi tenim segona residència. Pep Coll redimeix la seua generació. Les primeres pàgines del llibre són una petita meravella. Música de Bee Gees

Com escriure sobre l'horror?

JOAN M. MINGUET
ESCRIPTOR

Vaig decidir d'escriure sobre els fets terribles (però terribles, terribles) que van passar el maig del 1928 a la Pobla de Ferran (ara, Conca de Barberà; aleshores, baixa Segarra) per diversos motius. El primordial, però, és perquè sóc escriptor. I, en aquest sentit, el meu llibre *El paisatge d'uns crims* s'ha de prendre abans que res com un fet literari. Ho subratllo perquè la meua aproximació al que va passar fa més de noranta anys no parteix del meu ofici d'historiador de l'art; tampoc de la meua proximitat amb el periodisme com a articulista i crític d'art, encara que aquestes funcions també acabin en l'escriptura.

Durant molts anys, he estat recollint informació oral i escrita sobre aquells fets: el 19 de maig de 1928, un pagès, Josep Marimon, va matar vuit nenes i nens de la Pobla; també va sacrificar una dona i en va deixar ferides tres més; vuit dies més tard, una partida del Sometent el va matar en un camp de civada a prop de Belltall, el poble des d'on està concebut el llibre. Belltall és molt a prop de la Pobla, tots dos llogarrets pertanyen al mateix municipi: per tant, puc dir que a la informació oral i escrita n'hi he afegit una altra, la visual, la del paisatge rural on tot va succeir.

Feia temps que volia escriure sobre aquell episodi, però sabia que havia de trobar la forma literària adequada per escapar de la truculència, de la brutalitat del que va passar en aquell poble d'un sol carrer, envoltat de camps i boscos, aleshores i ara. Escapar de la brutalitat i del dolor o, almenys, atenuar-lo. Però, com fer-ho? Sabia que ni la història ni la crònica em servien, tot l'episodi està envoltat d'un desconeixement tan gran (especialment, sobre la personalitat de Josep Marimon) que immiscir-se en els detalls no faria més que desembocar en el "sang i fetge".

Així, doncs, vaig decidir fugir de la reconstrucció dels fets, fent veure que hi ha un narrador que ho sap tot i, per contra, vaig preferir construir un relat en què la meua veu plantegi en veu alta totes les incerteses que han arribat fins a nosaltres. Això em permet transmetre al lector l'horror de tot plegat, especialment la mort d'uns infants innocents, però distanciant-me'n alhora. Perquè el cas és que aquells esgarrifosos assassinats, també el de Marimon mateix, que va ser abatut mentre dormia, han arribat a nosaltres intervinguts per la morbositat del primer periodisme que s'hi va acostar. I, a partir d'aquí, el territori ha anat creant una llegenda imprecisa en què Josep Marimon és, abans que res, una incògnita.

He arribat a la conclusió que l'any 1928, tots els mitjans periodístics catalans i espanyols que van acostar-se a la tragèdia de la Pobla no entenien res del paisatge rural on va escenificar-se. Van enviar fotògrafs, algun reporter, van fer quatre preguntes, van retratar el dolor tan escabrosament com van poder, van informar dels aspectes més dramàtics, van marxar i van deixar la desolació tal com l'havien trobada. Alhora, tots els psiquiatres que van avaluar l'acció de Marimon, especialment des de Madrid, també feien els seus diagnòstics o es preguntaven coses des de la comoditat de la ciutat. Ho explico en el llibre. El problema és que parlaven d'una suposada malaltia mental, però ni coneixien el malalt ni tampoc el mitjà en què vivia. Per acabar-ho d'arrodonir, Salvador Dalí, des de Figueres, va qualificar els assassinats comesos per Marimon com un "acte sublim".

El món rural i el món urbà són diferents, tenen unes especificitats pròpies. Eren diferents aleshores i ho continuen sent, encara que ara tothom pugui tenir internet i televisió a les seves cases. De vegades, el caràcter del món de pagès és tancat, reclus en la seva pròpia quotidianitat. Arran de la presentació del meu llibre, una persona em va acusar de ser un miserable per remoure el dolor; és igual si he escrit un bon llibre o no, ja d'entrada se'm negava la possibilitat de referir-me a una cosa que va passar fa no menys que noranta-dos anys! Però ho entenc.

Això, a ciutat és impensable. El brogit metropolità ho engoleix tot amb una rapidesa bestial, també les desgràcies que hi succeeixen. Aquí, en canvi, el paisatge sembla que vagi emmagatzemant una memòria de tots els qui hi han viscut, de totes les anècdotes hilarants o tristes que s'hi han succeït, de tots els paisatges que han sigut i seran. Només des d'aquesta comprensió d'un món ancestral, d'una saviesa que no s'aprèn als llibres, he mirat d'explicar i d'explicar-me aquella tragèdia. ■

de fons. Uns nois s'arreglen per anar a la discoteca Yellow de Tremp. No triomfaran a la pista de ball, com Tony Manero. Ells es renten i es perfumen per treure's de sobre "la pols dels camins, les brosses i cospins enganxats als cabells, la pudor de fem que arrossegàvem tota la setmana". Han de fer goig perquè alguna mossa es fixi en ells. A casa esperen que d'alguna d'aquestes sortides en tornin aparellats i comenci un nou cicle. El riu d'Heràclit disposat a acollir nous banyistes pels segles dels segles amén. "Els set magnífics de Malpui" són molt joves, però se senten "els més desgraciats del món" perquè "la condició d'hereu ens havia condemnat de per vida a quedar-nos a casa amb els pares i padrins, mentre que els nostres germans havien tingut el privilegi d'anar-se'n a la ciutat, a treballar en una feina neta, a continuar els estudis, o a fer el que els vingués de gust". Ells no eren lliures. No ho serien mai. La dedicatòria del llibre és commovedora. L'autor parla, que sí que va tenir l'oportunitat de sortir de Malpui (o Pessonada, que tant és), li regala una vida nova al seu germà gran, l'últim hereu de Ca la Rita. Ja no la podrà viure. Potser és la manera que té Pep Coll de revenjar-se de la mort que tot ho pot.

Lluís Llach visualitzava una estaca on érem tots lli-

gats. El paisatge pallarès porta l'autor a crear la seua pròpia metàfora. L'avi Siset ho hauria tingut més fàcil per fer-li veure al seu nét. El roc de Pessonada, la impressionant paret de cingle que es mira en perspectiva zenital el poble, l'acabarà esclafant sense compassió. Anys enrere hi havia fet naufragar Ventura Mir, el particular Robinson Crusoe d'*El salvatge dels Pirineus*. El bon salvatge. Després de quaranta anys de dictadura Coll ja no es refia de Rousseau, però encara té esperança. Gener de 1975. Tot està per fer i tot és possible. I aquella colla de joves que, al més pur estil Saturday Night Fever en versió pirinenca, havia anat a buscar dona per perpetuar el món dels seus avantpassats els cau del cel una oportunitat. I comença una altra novel·la.

La tristor, la nostàlgia preventiva dels somnis irrealitzables, la resignació de qui no té opcions i ho sap dona peu a la il·lusió de qui encara pot creure. La ficció deriva en una revolta generacional. Una utopia que s'acabarà assemblant molt al món real. Potser sense la llosa de les generacions que ens han precedit hauríem comès els mateixos errors. I un dia, l'índex polsós i endurit d'una mà de pagès teclejarà que ja no hi som, perquè tot acaba, però tot torna a començar. ■